

INKLYUZIV TA'LIM SIFATINI YAXSHILASH TOG'RIDIDA AYRIM MULOHAZALAR

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich,

O'zbekiston Milliy universiteti "Fuqarolik jamiyati
va huquq ta'limi kafedrası" mudiri, siyosiy fanlar
doktori, dotsent

Sharopova Malika Dilshod qizi,

O'zbekiston Milliy universiteti Ijtimoiy fanlar fakulteti Milliy g'oya ma'naviyat
asoslari va huquq ta'limi yo'nalishi 3-bosqich talabasi

***Annotatsiya:** Mazkur maqolada muallif mamlakatimizda joriy qilinayotgan yangi ta'lim tizimi ya'ni inklyuziv ta'limni o'zi nima ekanligi hamda takomillashuvi va bu ta'lim tizimi maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ham joriy qilinganligi, inklyuziv ta'lim tizimini rivojlantirish maqsadida yangi qaror va farmonlar qabul qilinib, vazifalar yuklatilganligi haqida so'z boradi.*

***Kalit so'zlar:** ta'lim, tarbiya, nogiron, inklyuziv, rivojlanish, o'smirlar, takomillashuv.*

Inklyuziv ta'lim o'zi nima? Inklyuziv ta'lim umumiy ta'limni rivojlantirish jarayoni bo'lib, hamma uchun, shu jumladan, alohida ehtiyojli o'quvchilar uchun ta'lim olish imkoniyatini beradi. Inklyuziv ta'lim barcha o'quvchilarning ehtiyojlarini hisobga olib, huquq va qobiliyatlarini hurmat qiladigan, ijtimoiy adolat va tenglikka erishishni maqsad qilgan holda tashkil etiladi. Inklyuziv ta'lim maxsus ehtiyojga ega, nogiron bo'lgan o'quvchilar ham faqat maxsus o'quv muassasalarida emas, balki nogironligi bo'lmagan o'quvchilar o'qiydigan umumta'lim o'quv muassasalarida ham talim tarbiya olishlari mumkin ekanligini e'tirof etadi. Darhaqiqat, bizni

davrimizga kelib, inklyuziv ta'lim haqiqatga aylanib, dunyoning barcha mamlakatlarini barqaror ravishda qamrab olmoqda. Ammo shu bilan birga, intensive ravishda amaliyotga kirib kelayotgan inklyuziv ta'lim, mavjud ta'lim tizimi uchun juda ko'p murakkab savollar va yangi vazifalarni qo'yadi. Inklyuziv ta'lim bu davlat siyosati bo'lib, nogiron va nogironligi bo'lmagan o'quvchilar o'rtasida gi to'siqlarni bartaraf etish, maxsus ta'limga muhtoj o'quvchilar , o'smirlar rivojlanishida uchraydigan nuqsonlar yoki iqtisodiy qiyinchiliklardan qat'iy nazar ijtimoiy hayotga moslashtirishga yo'naltirilgan umumta'lim jarayoniga qo'shishni ifodalovchi ta'lim tizimidir. Inklyuziv ta'lim alohida yordamga muhtoj o'quvchilarni normal rivojlanishdagi oquvchilar bilan teng huquqlik asosida ta'lim tarbiya olishlarini ta'minlaydi. Shuning uchun ham bu o'ta ahamiyatlidir.¹ Mamlakatimizda ta'lim tizimiga davlat siyosati darajasida e'tibor qaratilmoqda. O'tgan davr mobaynida mamlakatimizda o'sib borayotgan avlodni sog'lom va har tomonlama yetuk voyaga yetkazish, ta'lim-tarbiya jarayoniga samarali ta'lim va tarbiya shakllari hamda usullarini joriy etishga qaratilgan maktabgacha ta'limning samarali tizimini tashkil etish bo'yicha keng ko'lamlil ishlar amalga oshirildi. Shu bilan birga, olib borilgan tahlil, bolalarning maktabgacha ta'lim bilan qamrovini ta'minlash, maktabgacha ta'lim muassasalarini zamonaviy o'quv-metodik materiallar va badiiy adabiyotlar bilan to'ldirish, sohaga malakali pedagog va boshqaruv kadrlarini jalb qilish masalalarini hal etish zarurligini ko'rsatmoqda. Inklyuziv ta'lim ta'lim sifatini yaxshilashga olib keladigan katalizator bo'lib xizmat qilishi mumkin. Maxsus ehtiyojli bolalarni umuta'lim muassasalariga qabul qilinishi o'quvchilarni yanada bolaga qaratilgan foalroq va ko'proq o'quvchilarni qamraydigan yangi o'qitish uslublarini ishlab chiqishga undaydi. Buning nafi esa hamma bolaga tegadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini

¹ Oily o'quv yurtlarida "To'siqsiz muhitni" ta'minlash jarayonlarining metodik asoslari; uslubiy qo'llanma. Dotsent Usmonjon Bo'tayev, Sharapova Malika

tasdiqlash to‘g‘risida”¹ gi farmoniga muvofiq, O‘zbekistonda inklyuziv ta‘limni rivojlantirish, alohida ta‘lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta‘lim-tarbiya berish tizimini takomillashtirish hamda ularga ko‘rsatiladigan ta‘lim xizmatlari sifatini yaxshilash maqsadida 2020 — 2025-yillarda xalq ta‘limi tizimida inklyuziv ta‘limni rivojlantirish konsepsiyasi ishlab chiqildi. 2020 — 2025-yillarda xalq ta‘limi tizimida inklyuziv ta‘limni rivojlantirish konsepsiyasini 2020-2021-yillarda amalga oshirish bo‘yicha “yo‘l xaritasi” ishlab chiqildi. Alohida ta‘lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar ta‘limini 2025-yilgacha rivojlantirishning maqsadli ko‘rsatkichlari tasdiqlandi. Konsepsiya erishilgan natijalar, maqsadli ko‘rsatkichlar va tegishli davrga mo‘ljallangan asosiy yo‘nalishlardan kelib chiqqan holda 2022-yildan boshlab har yili tasdiqlanadigan alohida “Yo‘l xaritasi” asosida bosqichma-bosqich amalga oshirilishi belgilandi. Konsepsiya ikki bosqichda amalga oshirish, jumladan: 2020 — 2022-yillar davomida:

- inklyuziv ta‘lim tizimi sohasidagi normativ baza takomillashtirish;

- inklyuziv ta‘lim tizimi uchun malakali pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va malakasi oshirish;

- inklyuziv ta‘lim joriy etilgan muassasalarning moddiy-texnik bazasi mustahkamlanishi, ular maxsus moslamalar (ko‘tarish qurilmasi, pandus, tutqich va boshqalar), zarur adabiyotlar, metodik qo‘llanmalar, turli kasblarga o‘qitish uchun uskuna va jihozlar bilan ta‘minlanishi.² 2023 — 2025-yillar davomida:

- inklyuziv ta‘lim tizimi bosqichma-bosqich boshqa umumiy o‘rta ta‘lim muassasalarida joriy qilish;

- alohida ta‘lim ehtiyojlari bo‘lgan har bir bolaning inklyuziv ta‘lim olish huquqini ta‘minlashga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshirish;

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta‘lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida qarori

² O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining alohida ta‘lim olish ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta‘lim- tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora – tadbirlari to‘g‘risidagi qarori 13.10.2020

-o'quvchilarning jismoniy va aqliy ehtiyojidan hamda ta'lim muassasalarining geografik joylashuvidan kelib chiqib alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan davlat ta'lim muassasalari soni optimallashtirish belgilab qo'yildi.¹

Xulosa o'rnida aytishim mumkinki, inklyuziv ta'lim vazifasi bolalarning qobiliyatlari va holatidan qat'i nazar, ularning barchasiga sifatli ta'lim taqdim etishdan iborat. Shu bilan birga, inklyuzivlik tamoyili imkoniyatlari cheklangan bolalar ijobiy ruhiy va ijtimoiy rivojlanishga ega bo'lishlari uchun oilada yashashlari va o'z tengdoshlari bilan birga oddiy maktabda bilim olishlari lozimligini nazarda tutadi. Inklyuziv ta'lim tizimi nogironlar aravachasidagi bola yaqin atrofda joylashgan har qanday maktabda ta'lim olishi, o'zlashtirishda qiynalayotgan bo'lsa, o'qish va yozishga o'rganish uchun maxsus yordamga ega bo'lishi, darslarga qatnamay qo'ygan bolaga esa maktabga qaytish uchun tegishli yordam ko'rsatilishini kafolatlaydi. Inklyuziv ta'lim to'g'ri tanlovdir, sababi bolalar uyda yoki maxsus muassasalarda ta'lim olgandan ko'ra oddiy maktabda o'z tengdoshlari bilan ta'lim olganda ularning bilim olishga bo'lgan ishtiyoqi oshadi, ta'lim samaradorligi ham yuqori bo'ladi. Uyda ta'lim olgan bolalar jamiyatdan uzulib qoladi, ko'pchilikka qo'shilolmay odamovi bo'lib qolishadi. Maxsus muassasalarda ta'lim olgan bolalarning ko'pchiligi esa bilim darajasi past bo'lib qolishi, yoki o'qishga qiziqishi pasayishi mumkin, sababi u yerda undan ham rivojlanishda orqada qolgan bolalar bo'lishi mumkin, baribir muhit katta ta'sir qiladi. Inklyuziv ta'limda tarbiyachi, pedagoglar, sog'lom bolalar va ota- onalar o'zaro hamjihatlikda faoliyat olib borib, nuqsonli bolalarga yordam berishlari kerak deb o'ylayman.

¹ Д.З. Ахметова, З.Г. Нигматов, Т.А. Челнокова, Г.В. Юсупова и др. Педагогика и психология инклюзивного образования: учебное пособие . – Казань, 2013

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Oily o'quv yurtlarida "To'siqsiz muhitni" ta'minlash jarayonlarining metodik asoslari; uslubiy qo'llanma. Dotsent Usmonjon Bo'tayev, Sharapova Malika
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida qarori PQ-4312
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining alohida ta'lim olish ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim- tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora – tadbirlari to'g'risidagi qarori 13.10.2020
4. Д.З. Ахметова, З.Г. Нигматов, Т.А. Челнокова, Г.В. Юсупова и др. Педагогика и психология инклюзивного образования: учебное пособие . – Казань, 2013